

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet
Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok Tanszék

A közművelődés és köznevelés együttműködése a nonformális tanulásban a Püspökladányi járásban

Témavezető:
Dr. Juhász Erika
tanszékvezető, főiskolai docens

Készítette:
Gyányi István
Kulturális mediáció MA szak

Debrecen
2023

Tartalomjegyzék

Absztrakt	2.
1. Bevezetés	3.
2. Magyarország közművelődési és köznevelési intézményrendszere a nonformális tanulásban	7.
2. 1. Az együttműködés történeti áttekintése a II. világháború végétől napjainkig	7.
2. 2. A területek együttműködési lehetőségei a nonformális tanulásban	12.
3. Az érintett térség közművelődési és köznevelési tevékenységének keretei	17.
4. Járásbéli együttműködés a terepen lévő szakemberek szemszögéből	20.
4. 1. Általános kép a közművelődési szakemberek kérdőíves vizsgálata alapján	20.
4. 2. Általános kép a köznevelési szakemberek kérdőíves vizsgálata alapján	26.
4. 3. Interjúk eredményei	30.
5. Összegzés	34.
Bibliográfia	38.
Mellékletek	41.

Absztrakt

Gyakorló közművelődési szakemberként és pedagógusként azt tapasztalom, hogy a közművelődés és köznevelés rendszereiben számos lehetőség rejlik a nonformális tanulás terén történő együttműködésre. A dolgozat alapvető célja, hogy feltárja milyen mértékben hasznosulnak ezek a Püspökladányi járás területén.

A kutatás során kvalitatív és kvantitatív módszereket egyaránt alkalmaztam. Egyrészt igyekeztem a jogszabályokat és a szakirodalmak tanulságait a két terület statisztikai adatainak elemzésével keretbe foglalni, másrészt a településeken dolgozó szakembereket és intézményvezetőket is bevontam a munkába kérdőívek felvételével, valamint félig strukturált interjúk készítésével, hogy az elmélet és a járásbéli gyakorlat összehasonlítható legyen.

A kutatási eredmények azt mutatják, hogy az elmélet által megfogalmazott együttműködés, amely az egész életen át tartó tanulásban csúcsosodhat ki, nem találkozik a gyakorlattal. Ez megerősíti a felvetést, miszerint a többségében tíz évnél régebbi szakirodalmakban leírtak nem adaptálhatók a két intézményrendszer mai működésében, ennek okai pedig a területeken az elmúlt években bekövetkezett változások. Az előzetes hipotézissel összhangban megállapítható, hogy azokon a településeken, ahol az intézmények működése ideális, azaz közművelődési intézmény, óvoda, valamint nyolc osztályos általános iskola is van, ott több a kínálkozó lehetőség. Bár itt elméletileg képesek a nonformális tanulás terén adódó lehetőségek hasznosítására, ez mégsem történik meg. Ennek okai főképp a személyek kompetenciabéli hiányosságai és a területekre jellemző kedvezőtlen anyagi feltételek. Amennyiben ugyanis pályázati lehetőség adódik, a hatékony együttműködés létrejön. Mivel abban kölcsönösen egyetértettek a területek képviselői, hogy ezen folyamatok pozitívan hatnak a helyi társadalom fejlesztésére, indokolt lenne nagyobb hangsúlyt fektetni az ideális lehetőségek megteremtésére.

1. Bevezetés

„Amióta az emberiség létezik, folyamatos fejlődésben van, és ehhez a folyamatos tanulás és művelődés elengedhetetlen feltétel.” (Juhász 2016:10) Mint minden folyamatnak, így a tanulás és művelődés folyamatának is van kezdete mind idő- mind térbeli vonatkozásban. Ezek elsődleges színtere a család, ezt követően pedig az egyén belép a tanulás intézményesült világába, amelyet jogok és kötelezettségek határoznak meg.

A művelődéshez való jogot Magyarország Alaptörvényének XI. cikkelye (2011. április 25.) minden állampolgár számára biztosítja az alábbiak szerint: „a közművelődés kiterjesztésével, és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával”. Ez alapján a közművelődés és a köznevelés tehát egyaránt mindenki számára hozzáférhető, az alapfokú oktatásban ezzel együtt kötelező is részt venni minden magyar állampolgárnak. A dolgozatomban ezen területek együttműködését, az erre kínálkozó lehetőségeket és azok hasznosítását vizsgálom egy közigazgatásilag egybefüggő területen: a Püspökladányi járásban. Az egységbe tartozó települések: Báránd, Bihardancsháza, Biharnagybajom, Bihartorda, Földes, Kaba, Nagyrábé, Püspökladány, Sáp, Sárrétudvari, Szerep, Tetétlen. A 12 településen élők csak Sárrétnek, Sárréti kistérségnek nevezik környezetüket, de dolgozatomban a hivatalos Püspökladányi járás megnevezést használom. Ehhez a térséghez tartozott sokáig Nádudvar, amely a Sárrétnek része, ám a Püspökladányi járásnak már nem, ezért dolgozatomban sincs a vizsgált települések között.

A kutatás aktualitását az adja, hogy a témával foglalkozó szakirodalmak nagyrésze több, mint 10 éves, a két rendszer pedig olyan alapvető, strukturális változásokon is keresztül ment azóta, amely adott esetben gyökeres változásokat hozott. Példának okáért itt említhető a Klebelsberg Központ és a szakképzési centrumok megjelenésével a köznevelési intézményeknél bekövetkező fenntartóváltások, vagy a közművelődést szabályozó jogszabályok (pl. 20/2018 EMMI) megváltozása, újak megjelenése.

A motiváció személyes mivoltát az adja, hogy gyakorló közművelődési szakemberként Nagyrábén, általános iskolai tanárként pedig Tetétlenen, azaz a szóban forgó járásban és szakterületeken dolgozom. Tapasztalataim alapján a két településen teljesen eltérő a gyakorlat a vizsgálni kívánt témában: eltérőek az intézménytípusok, amely véleményem szerint erősen

befolyásolja az együttműködés mértékét, formáit, és a lehetőségeket. Meggyőződésem, hogy a két terület kooperációjának erősítése, tudatosabbá tétele társadalmi érdek, hiszen így több lehetőség adódik a készségek, a képességek és a tudás fejlesztésére is. Hiszem, hogy az együttműködés fejlesztésével a lakosság, különösen a köznevelésben résztvevő gyermekek érdekeit lehetne szolgálni.

Saját tapasztalatából mindenki érezheti, hogy az egyén számára rendkívül meghatározó a köznevelésben eltöltött több, mint 10 év, amely idő során a tananyag elsajátítása mellett tanulni is megtanul. Eme készség gyakorlásában, továbbfejlesztésében a felsőoktatás mellett a későbbiekben a közművelődés segíti, és nyújt számára kínálatot, ezért kiemelten fontos, hogy az együttműködés már a folyamat gyökereinél elkezdődhessen, azaz 18 éves kor alatt már tudatos együttműködésről, egymásra építésről beszéljünk. Ez lehetőséget teremt arra, hogy a gyermekek fejlődése a lehető legszélesebb repertoárral és szakértelemmel kerüljön támogatásra.

A dolgozat elkészítéséhez a járás köznevelési és közművelődési intézményei vezetőinek bevonásával elemeztem a helyzetet. Ebben segítségül a szakirodalmak vizsgálata mellett a kérdőívezés és az interjúzás módszereit választottam. Mivel az utóbbi években mind a két terület rengeteget változott, reményeim szerint a régi kutatásokat újabb ismeretekkel, gyakorlatokkal egészíthetem ki. A kutatás eredményeként azt várom, hogy reális képet kapjunk a közművelődési és köznevelési intézmények térségbeli együttműködéséről, valamint annak befolyásoló tényezőiről, amelyből kiindulva esetleges további kutatásokkal később egyre nagyobb és reprezentatívabb megállapításokat vonhatunk le. Ezenkívül arra számítok, hogy adaptálható jó gyakorlatokat is lejegyezhetünk. Az együttműködések elemzésébe bevontak körének tágításával később lehetővé válhat annak vizsgálata is, hogy képes-e pozitív irányba befolyásolni a két szakterület közös munkája az abban résztvevő gyermekek teljesítményét.

A kutatási módszereket a következő célokra használtam: A kérdőív kiküldésével, az arra érkező válaszok elemzésével kívántam átfogó képet festeni az együttműködés aktuális járásbeli állapotáról. A kérdéssor a települési közművelődési (intézmény vagy szintér) és köznevelési szereplők együttműködését vizsgálja. Minden település, minden közművelődési és köznevelési szereplőjéhez (intézményéhez) eljuttattam. Az interjúk készítésével pedig azt vizsgáltam, hogy miként hatnak a települések intézményi adottságai az együttműködésre, annak lehetőségeire. Az interjúalanyokat a közművelődésben és a köznevelésben dolgozók adják. A típusok, amelyekbe a települések besorolásra kerülnek intézményi működésük alapján:

I. Ideális intézményi működés: a településen közművelődési intézmény, valamint minimum óvoda és 8 osztályos iskola is működik.

A vizsgált települések közül ebbe a kategóriába tartoznak: Báránd, Biharnagybajom, Földes, Kaba, Nagyrábé, Püspökladány.

II. Erős köznevelési intézményi működés: a településen közösségi színtér, valamint minimum óvoda és 8 osztályos iskola is működik.

A vizsgált települések közül ebbe a kategóriába tartoznak: Bihartorda, Sáp, Sárrétudvari, Szerep, Tetétlen.

III. Gyenge intézményi működés: a településen közösségi színtér és maximum óvoda működik.

A vizsgált települések közül ebbe a kategóriába tartozik: Bihardancsháza.

A csoportosítás megkívánná egy negyedik csoport felvázolását is, amely az „*Erős közművelődési intézményi működés*: a településen közművelődési intézmény és maximum óvoda működik.” típust jelölné, azonban a vizsgált települések közül ilyen struktúrával egyik sem rendelkezik.

1. ábra: A Püspökladányi járás településeinek intézményi működés szerinti besorolása

A dolgozatban a terület vizsgálatához szükséges fogalmak tisztázása mellett kitérek arra is, hogy egyáltalán miért fontos, hogy a két terület együttműködjön, és erre milyen lehetőségek kínálóznak. A Püspökladányi járás térségében rejlő lehetőségek feltárása után azok hasznosításáról szeretnék leírást adni, vagy éppen a hasznosítás hiányának okait feltárni a vizsgálatba bevont szakemberekkel közösen. Vizsgálom továbbá, hogy milyen tényezők

befolyásolják az együttműködés mértékét és eredményességét, valamint, hogy az intézményi működés mikéntje alapján megállapítható-e valamilyen séma az együttműködésre.

Feltételezem, hogy az intézményi működés pozitívan befolyásolja az együttműködésre adódó lehetőségek hasznosítását, mert minél magasabb szintű a közművelődési intézmény típusa, annál több előírásnak kell megfelelnie, ami magasabb minőséget eredményez a szakmai munkában is. Úgy vélem továbbá, hogy minél nagyobb a település, annál több a gyermek és a köznevelési intézmény, amely esetben szintén több lehetőséget feltételezek, mint ott, ahol bármely területen gyenge intézményi működés esete áll fent. A magasabb képzettségi szinttel és magasabb szintű intézményi működéssel rendelkező településeken, - ahol a közművelődés területén nem közösségi szintér, hanem minimum művelődési ház látja el a feladatot a szervezet élén kinevezett, szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkező intézményvezetővel, a köznevelés oldalán pedig legalább óvoda és nyolc osztályos általános iskola is működik - tehát erősebb, hatékonyabb együttműködésre számítok.

2. Magyarország közművelődési és köznevelési intézményrendszere a nonformális tanulásban

2. 1. Az együttműködés történeti áttekintése a II. világháború végétől napjainkig

Ahogy az az előző fejezetben említettem, a két terület a Magyarország Alaptörvényében lefektetettek szerint a művelődéshez való jog biztosításában kap fontos szerepet. Az alaptörvény mellett a két terület pontos tevékenységrendszerét különféle további jogszabályok határozzák meg, tehát elmondható, hogy napjainkban mind a közművelődés, mind a köznevelés területe részletes jogszabályokra épülő működésen alapul. Az 1997. évi CXL. törvény 76. paragrafusa kimondja, hogy a „települési önkormányzat kötelező feladata a helyi közművelődési tevékenység támogatása.”. Ezt a rendelkezést kiegészítendő, a közművelődési feladatok ellátási módjának részletes szabályozást tartalmazza a 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet. A két jogszabály értelmében elvárt, hogy minden településen legalább egy közösségi szintér működjön, és legalább egy középfokú, szakirányú végzettséggel rendelkező közművelődési szakember dolgozzon, valamint legalább egy közművelődési alapszolgáltatást biztosítson, ami a művelődő közösségek támogatására irányul. Ez lakosságszámtól, közigazgatási funkciótól és intézménytípustól függően változhat, de csak pozitív irányba, azaz a közművelődési feladatokat az önkormányzat elláthatja magasabb szintű intézmény, magasabb végzettségű és számú szakember, és/vagy több választott közművelődési alapszolgáltatás biztosításával is.

A másik terület, a köznevelés működését alapvetően a 2011. évi CXCV. törvény, a 29/2012. (VIII. 28.) Kormány rendelet és a 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet határozzák meg. A jogszabályok alapján megállapítható egy alapvető különbség a két terület között, ha az önkéntesség és kötelezettség fogalmára helyezük a fókuszot. Amíg a közművelődésben való részvétel a lakosság részéről önkéntes, a köznevelésben viszont kötelező, addig az intézmények esetében pont fordítva láthatjuk: a települési önkormányzatoknak kötelező ellátni a közművelődési feladatot és színteret működtetni helyben, köznevelési intézmény ellenben nem minden településen található. A rendszerek az elmúlt 70 évben rengeteg változáson mentek keresztül, azonban a munkájuk és a céljaik mindig találkoztak, ezért is foglalkoztatja már régóta a területek együttműködése a kutatókat.

Kormos Sándor, aki számos, a közművelődés és közoktatás kapcsolatát vizsgáló könyv és tanulmány szerzője, még a rendszerváltás előtt lejegyezte, hogy már a „köz” elnevezés is utal a területek rokonságára, hisz mind a kettő a társadalomért létezik: iskolai és iskolán kívüli művelődésként is említhetjük őket, amelyek nevelési céljai azonosak. (Kormos 1982:15) Fontos kiemelni, hogy műveiben a közművelődés fogalma még tágabb jelentéssel bírt, mint napjainkban: írásaiban a múzeumok, könyvtárak és színházak is a közművelődési intézmények sorában állnak, ma már kulturális intézményekként definiáljuk ezeket együttes említés esetén.

Azonban, ha a kulturális és oktatási rendszerek együttműködését alaposabban megszeretnénk ismerni, nem elég 1989-ig visszatekinteni. Sári Mihály munkájából kiderül, hogy a szakmák tudatos rokonítása ennél is korábban, már a II. világháborút követő „szabadművelődés” korában elindult, amikor az iskolán túli és permanens művelődés szocialista eszményei köré összpontosult a két terület munkája. Az akkor népművelésnek nevezett rendszert művelődési házak, könyvtárak és filmklubok alkották, amelyeket minden településen létrehoztak, hogy a szocialista kultúrát közvetítsék. A felsőoktatásban is sorra megjelentek a népművelés szakok: 1956-ban Debrecenben, 1961-ben az ELTE-n, 1962-ben Szombathelyen, 1963-ban pedig már a debreceni tanítóképzőben oktatták a leendő népművelőket. Ez véleményem szerint szintén alátámasztja, hogy már ekkor is rokonterületekként kezelték a közművelődést és a köznevelést, hiszen a képzés tanítóképzőbe történő helyezésével a pedagógiához is kapcsolták azt.¹ A népművelés ekkor, az 1970-es években ment keresztül fogalmi változásán, amikortól is közművelődés lett a megnevezése, a fogalmi meghatározása pedig szintén nyitott a közoktatás/köznevelés felé. A szerző az 1987-es Felnőttoktatási kislexikont idézve mutatja be a két fogalom közötti különbséget. Ebből a fogalmi értelmezésből is kiolvasható, hogy a közművelődés olyan tudományos és művészeti ismereteket közvetít, amelyekre a közoktatás önmagában nem képes, ezzel együtt ráépül az iskolai oktatás-nevelés folyamatára és segíti elmélyítését, folyamatossá tételét, azaz ugyanúgy a permanens művelődés eszméjét érvényesíti. A két terület egymást kiegészítő, egymásra építő létezését aztán az 1980-as években teljes integrációban megtestesítő általános művelődési központok jöttek létre, amelyekben a közművelődés és a közoktatás összeolvasztásával együttesen a permanens művelődés és permanens nevelés funkcióját voltak hivatottak ellátni. (Sári 2004:94-105)

¹ Napjainkban a „Közösségi művelődés tanára osztatlan mesterképzés” is a két területet ötvözi magában

Az ekkor újonnan kialakult ÁMK-rendszer életre hívásának elméleti háttere szerint a köznevelési intézményeknek át kell adnia az általános műveltséget jelentő tudást a gyermekek számára, hogy később képesek legyenek a permanens önnevelésre, önművelésre. Mivel a két terület szakmai munkája teljes mértékben egymásra kellett, hogy épüljön, így logikus volt, hogy egy térben is folyjon. A terek kialakításában a közművelődési és közoktatási szakemberek mellett építészek is részt vettek, hogy az egyén nevelésének és művelődésének támogatására leginkább alkalmas színterek jöjhessenek létre. (Szabó 2011: 31-38)

Ahogy már említettem, a rendszerváltás óta eltelt 20 év alatt azonban nemcsak a fogalmak, a rendszerek is jelentős mértékben megváltoztak. Az ÁMK-ban ma már nem működhet általános iskola, hiszen az egykor önkormányzati fenntartású intézményeket ma a Klebelsberg Központ tankerületei működtetik, az integrált intézményben így csak maximum óvoda-bölcsőde képviselheti a köznevelés területét. Az elmélet és a gyakorlat összefésülését tovább nehezíti, hogy a témával foglalkozó szakirodalmak nagyrésze már több, mint 10 éves, az ez idő alatt az oktatási és kulturális területen végbemenő átalakulások pedig sok felvetést értelmezhetetlenné tesznek, így hasznosnak tartom, ha a bennük rejlő ismereteket összevetjük a mai helyzettel, kiemelt fókuszot adva a jelen írás középpontjában álló közművelődési és köznevelési területeknek.

Az együttműködés kulcsfontosságának mai napig tartó, állami szinten történő elfogadottságára jó példa az EFOP-3.3.2-16 kódszámú, „Kulturális intézmények a köznevelés eredményességéért” című pályázati felhívás, amely „a formális oktatást támogató és kiegészítő kulturális nevelési projektek megvalósítására” jött létre. A kiírás alátámasztja, hogy a területek közötti partnerség nem csak a köznevelésben résztvevők tudásának gyarapításában lehet jelentős, de a szociokulturális és területi hátrányok leküzdésében is. A konstrukció az akkori kormány a készségek fejlesztése és az egész életen át tartó tanulás érdekében megvalósított beruházásainak volt része. (EMMI 2016:1) A Püspökladányi járásban több településen is megvalósultak projektek, amelyekben a kulturális intézmények más települések nevelési-oktatási intézményeivel is együtt dolgoztak: a nagyrábéi művelődési ház projektjének lebonyolításában például 5 általános iskolai és 1 óvodai partner vett részt a két helyi intézmény mellett, így összesen 8 nevelési-oktatási intézmény és egy közművelődési intézmény kooperációjában valósult meg a pályázat. Ez azt is megmutatta, hogy az együttműködés nincs településhatárok közé szorítva. A konstrukció megalkotói szerint: „A kulturális intézmények által megvalósított, a formális oktatást támogató és kiegészítő kulturális nevelés jelentős szerepet játszik a gyermekek személyiségfejlődésében és képességeik kibontakoztatásában,

innovatív gondolkodásmódjuk kialakításában: felszínre hozzák a gyermekekben rejlő kreativitást, növelik önbizalmukat, kapcsolatteremtő, önkifejező, problémamegoldó és konfliktuskezelő képességüket, aktivitásukat és erősítik motiváltságukat.”. Céljuk a gyermekek fejlesztése mellett, a két intézményrendszer partnerségének, együttműködésének erősítése volt. (EMMI 2016:6-7) A pályázatot csak kulturális intézmények vagy azok fenntartói adhatták be a könyvtár, a közművelődés, a muzeológia vagy az előadóművészet területéről. A szakmai vezető szerepét csak szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkező kulturális szakember láthatta el. (EMMI 2016:20) A kiírás a szakirodalmakkal (Kormos 1982, Fűz 2017) összhangban jelöli meg a foglalkoztatási formákat és típusokat, amelyek a kulturális intézményekben segíthetik a köznevelésben zajló oktató-nevelő munkát: „szakkör, foglalkozássorozat, kulturális óra (pl. múzeumi óra, könyvtári óra), tehetséggondozó-, fejlesztő-, felzárkóztató kiscsoport, tábor, versenyek, vetélkedők, műhely- és klubfoglalkozás, témanap, témahét, művészeti csoport.” (EMMI 2016:8) Az, hogy a kiírás az ezen tanulási alkalmakat magába foglaló projekt szakmai vezetését és koordinációját kizárólag magasan képzett kulturális szakembereknek engedélyezi, legitimálja a kulturális intézményekben történő szervezésüket is.

A közművelődési intézmények és közösségi színterek együttműködése a köznevelésiekkel egy régóta vizsgált, összetett kérdéskör. Amíg a köznevelési intézmények az önkormányzat fenntartásában álltak, addig a közös fenntartónak köszönhetően talán egyszerűbb volt szervezni és fenntartani az együttműködést. Erre kiváló példa az ÁMK intézménytípus létrejötte, amely ilyen szempontból az együttműködés csúcsának is tekinthető, hiszen a területek egy kézben, egy célért dolgoztak mind szellemi, mind fizikai síkon. Ma azonban tankerületi központok és szakképzési centrumok, egyházak és alapítványok is megjelennek, mint köznevelési intézmények fenntartói, de a közművelődésben is találkozunk civil szervezettel és nonprofit kft.-vel is mint feladatellátóval a standard önkormányzati fenntartású színtér vagy intézmény helyett, így érthetően több ember hajlandósága és energiája kell ahhoz, hogy a két terület együttműködhessen. Az viszont korántsem elhanyagolható tény, hogy a közönség, a gyermekek halmaza egybevágó. Sok esetben az iskolaépületek önkormányzati tulajdonúak, de a fenntartó nem az önkormányzat, így ez a két szerv között – egy esetleges felújítás, bérleti díj miatt – ellentét, feszültség alakulhat ki, amely lecsapódhat az intézmények vezetőin, akik a saját fenntartójuk érdekeit kell, hogy képviseljék helyben. Ezek az ellentétek viszont éppen a gyermekek és a település érdekei miatt feloldhatóak, és bizonyára mindkét fél igyekszik is feloldani őket, hogy a közös munka eredményes lehessen.

A két terület szakembereiben már 2006-ban megfogalmazódott az együttműködés szükségessége, amikor is érezhető volt, hogy a területek egymástól függetlenül dolgoznak, pedig a közművelődésnek lehetősége van a nevelés-oktatás szűk iskolai kereteit kiszélesíteni, míg a köznevelésnek az egyik közművelődési alapszolgáltatáshoz való helyes hozzáférésre, az egész életen át tartó tanulásra kell felkészítenie az egyént. (Mayer 2006) Kormos Sándor szerint is közősek a két terület nevelési céljai, csak más az eszköztár: „Az iskolarendszer kötött keretei, és a közművelődési színtereken lehetséges kötetlen formák átgondolt tervezés esetén jól kiegészíthetik egymást. Az iskolából kiszoruló művelődési területek az érdeklődésből kiindulón szerveződő, általános vagy szakirányú klubokban, szakkörökben a művelődési otthoni keretek között megfelelően gondozhatók.”. (Kormos 1982:21) Úgy gondolom, valóban lehetséges és járható út, hogy a közművelődésben dolgozók olyan témák köré szervezzenek programokat, amelyek érdeklik a gyermekeket, de nem férnek bele a szigorú rend szerint működő iskolai keretekbe. Az intézményeknek azonban szorosan és tudatosan együtt kell működniük ehhez. Ezenkívül érdemes észben tartani, hogy az ifjúság igényes szórakozásának, a szabadidő kulturált eltöltésének szervezésében is a közművelődési területnek van a legnagyobb szerepe. (Kormos 1982:22) A gondolat bár 40 éve fogalmazódott meg, ma is érvényesnek bizonyul.

Napjainkban tapasztalható, hogy sok helyen a rendezvényszervezés, a látványos, nagy tömeget vonzó tevékenység került a közművelődési intézmények által végzett tevékenységek közül előtérbe, kiszolgálva a politikai és helybéli elvárásokat. Ennek ellenére a szakembereknek az alapvető funkciót, a közösségek gondozását, a helyi társadalom műveltségének gazdagítását, értékeinek gondozását nem szabad háttérbe szorítani. A kistelepüléseken az ezzel való megszólításra az általános iskolás korú diákokat tartom potenciális célcsoportnak, hiszen középiskola nincs, így 14 éves koruk után a diákok elkerülnek a településekről, és ha addig nem alakul ki bennük erős identitás, akkor kérdéses lehet, hogy hosszú távra is visszatérnek-e a rengeteg tanulási, munka és szórakozási lehetőséget kínáló nagyvárosokból.

2. 2. A területek együttműködési lehetőségei a nonformális tanulásban

Az együttműködés kereteinek vizsgálata a működő intézmények, szinterek száma felől is közelíthető. A KSH Területi Atlasza 2022. május 1-jén 3155 települést tartott nyilván Magyarországon. (KSH 2022) Az Oktatási Hivatal jelentése alapján a 2021/2022. tanévben Magyarországon 5812 darab köznevelési intézmény 13999 darab feladatellátási helyen végezte az oktató-nevelő munkát. (Oktatási Hivatal 2022:4-5) Emellett a Központi Statisztikai Hivatal 2021-es adataiból kiolvasható, hogy 2021. december 31-én 5803 darab közművelődési intézmény működött az országban. (KSH 2021) Pusztán a számok tükrében megállapítható lenne, hogy minden településre jut legalább egy mindkét intézménytípusból. Ezen állítást azonban már maga a szűkebben vizsgált Püspökladányi járás is megdönti a csekély 12 településével, hiszen Bihardancsháza település² esetében a településen nincs egyetlen működő köznevelési intézmény sem, a gyermekek a szomszédos településekre járnak óvodába és általános iskolába is. Az természetesen területileg elő van írva, hogy melyik intézmény köteles felvenni az óvodás és iskoláskorú gyermekeket, így a kötelezettségének mindenki eleget tehet, de a szabad iskolaválasztás jogával élve nem biztos, hogy a gyermekek a megjelölt intézménybe fognak beiratkozni. A vizsgált járás további településein mind óvoda, mind 8 osztályos általános iskola is működik. Kaba és Nagyrábé település esetében érdekesség, hogy az általános iskola összevont intézményként működik. Előbbi Bárádon, Sápon és Tetétlenen, utóbbi Bihartordán is ellátja a feladatot, azonban a fenti településeken helyben járnak iskolába a gyermekek és külön tagintézményvezetők állnak az intézményegységek élén, az ő közművelődéssel való együttműködésük ezért vizsgálható külön is, településenként. A járásközponti feladatokat ellátó Püspökladányban pedig középiskola és kollégium is működik. Köznevelés terén tehát a vizsgálat részét képezik majd önálló óvodák és általános iskolák, összevont óvoda és általános iskola (egyházi fenntartás), általános és művészeti iskola, önálló művészeti iskola, kollégium és középiskola is.

A közigazgatási egység közművelődési intézményeit tekintve közösségi szintekkel, művelődési házakkal és művelődési központtal is találkozhatunk. Az intézmények többsége nem önállóan, hanem integrált kulturális intézmény részeként látja el feladatait. A két terület speciális összeolvadását megtestesítő általános művelődési központ (ÁMK) is működik a

² Bihardancsháza település lakossága 2022. január 1-jén: 172 fő volt (Belügyminisztérium nyilvántartása szerint)

járásban, amelyben a közművelődési és óvodai nevelési feladatokat ugyanazon intézmény látja el.

Látszólag tehát sok különbség van a két terület működésében. Miért fontos mégis, hogy együttműködjenek? A szakirodalom szerint a köznevelés és a közművelődés, azaz a közösségi művelődés két nagy intézményrendszere úgy is felfogható, mint az iskolai és az iskolán kívüli nevelés, vagyis a formális és nonformális tanulás legfőbb színterei. (Kormos 1982:15) A közösségi művelődés definíciója azonban ma már nem a két intézményrendszer összefoglalásaként, sokkal inkább az egész társadalom előrehaladásához szükséges folyamatként használatos, amelynek hangsúlya a művelődési folyamatokban történő együttes részvételen van. (Beke 2007:84) A területek rokonságát alátámasztja, hogy függetlenül attól, hogy iskolai vagy nem iskolai rendszerben, de egyaránt közösségekben próbálják művelni az egyént: „szülők azért küldik vagy engedik oda gyermekeiket, hatóságok azért működtetik, hogy az adott helyszín, szervezet „pedagógiai” üzenete (tevékenysége, módszerei, eljárásai, értékei) a gyermek, serdülő, fiatal, nevelkedő egyén és csoportjai javára, gazdagodására, fejlődésére szolgáljanak.”. (Heimann et al. 2006:21) A két terület együttesen adja az alapműveltség megszerzésének számító művelődést, amely iskolai és iskolán túli részekből áll. (Sári 2004:94)

Ahhoz, hogy vizsgálni tudjuk a két terület nonformális tanulás terén történő együttműködését, tisztáznunk kell, mit is értünk formális és nonformális tanulás alatt. A formális tanulás iskolarendszerű intézményekben valósul meg. Eredményeit oklevéllel, szakképesítéssel ismerik el, míg a nem formális, vagy nonformális tanulás az iskolarendszerű oktatási és képzési rendszerek mellett, új ismeretek szerzésének céljából történik. A tanulás ezen formáját általában nem ismerik el hivatalos végzettséggel. A két tanulási forma közös jellemzője, hogy az egyén tudatosan vesz részt a tudását gyarapító folyamatban. Amikor a tanulás a mindennapi életünk természetes velejárója, és sokszor a folyamatban résztvevő egyén számára sem észrevehető, hogy éppen új ismeretekkel gazdagszik, akkor beszélhetünk informális tanulási formáról. (Forray – Juhász 2013:13-14)

A tanulási formák elemzésekor megfigyelhető, hogy ez a három különböző tanulási forma az emberek életében jellemzően eltérő időkben jelenik meg. Minél fiatalabb valaki, annál jellemzőbb, hogy a formális tanulás van jelen nagyobb aránnyal az életében, aztán a felnőtté válással párhuzamosan a nonformális és informális tanulás is egyre nagyobb teret hódít. (Radó et al. 2009)

A nonformális tanulás egyértelműen a tanórán kívüli oktatási programok csoportjába tartozik. A szakirodalom szerint így létezik tanórán kívül, de az iskolában megszervezett, és az iskolán fizikailag kívül megszervezett formája is. (Páskuné 2014:3) Az iskolán kívüli tanulási alkalmakat kutatva Fűz Nóra az alábbi lehetséges szintereket jelölte meg azok előfordulására: színház, koncert; könyvtár, levéltár; múzeum, galéria; állatkert, vadaspark, tropikárium; egyéb (a válaszadó által megadható szintér); fűvészkert, botanikus kert, arborétum; tanösvény, nemzeti park; gyár, üzem; laboratórium; tudományos központ. (Fűz 2017:205) Ezen felsorolásban – az egyéb kategóriát nem ismervén – a közművelődési intézmények, közösségi szinterek nem találhatók meg. Ha az egyéb kategóriában jelölték is volna, az azt jelentené, hogy látogatásuk gyakorisága e célból ritkább a konkrétan nevesítettekénél, miközben a rendszeres művelődő közösségek a közművelődésben találhatóak meg, így például ha néptáncol vagy kézműves tevékenységeket szakköri formában végez az egyén, azt csak az egyéb kategóriában jelölhette meg ebben a kutatásban. A Püspökladányi járásra koncentrálva azonban érdekes képet kapunk. A 12 településen a felsorolt szolgáltatások biztosítása, azaz a színházi előadások, a koncertek, állatbemutatók stb. épp a közművelődés feladata, mivel a felsorolt intézmények nem érhetőek el a járásban. Természetesen a gyerekek utaznak színházakba, de például a Lázár Ervin program keretében a járási kistépelölések diáksága a Püspökladányi Tájékoztató és Közművelődési Központ, Könyvtár, Múzeum Dorogi Márton Művelődési Központjának nagytermébe utazott előadást megtekinteni. A telepölések kulturális életét ismerve pedig egyértelmű, hogy ezen intézmények, szinterek koordinálják azt. Egyes telepölések esetében tulajdonképpen a közművelődés intézménye az egyetlen kultúráközvetítő, az egyetlen esély a kultúrával való találkozásra. (Hunyadi 2004:11)

A fogalmi magyarázatok értelmében tehát nonformális tanulásnak tekinthetjük azokat a tanórán és iskolán kívüli alkalmakat, amelyeken a gyermekek nem az érdemjegy megszerzéséért, nem a tantervek által előírt lexikális tudás elsajátításáért, hanem műveltségük gazdagítása érdekében vesznek részt, ebben rejlik a motivációjuk. Mivel 18 év alatti korosztályról beszélünk természetes, hogy a motiváció, az érdeklődés nem mindig belsőleg, önállóan az egyénben ébred fel (például egy szervezett színházlátogatás), de a nevelő-oktató munkát végző szakemberek által koordinált ilyen alkalmak is rengeteg lehetőséget kínálnak a nonformális tanulásra. Vitán felül áll, hogy az iskolán kívüli tanulás nem válthatja ki a tantermi oktatást, de a szakértők szerint érdemes lenne ezeket tudatosan kiegészítő elemeként értelmezni. (Fűz 2017:199) Ez a nézet olvasható ki a korábban említett EFOP pályázat felhívásából is, ami a nem formális és informális tanulási alkalmakat a formális oktatást

támogató, kiegészítő tevékenységnek tekinti. (EMMI 2016:1) Az pedig, hogy a kulturális intézmények és fenntartóik kezébe adja a lehetőséget ezek megvalósítására, az a Püspökladányi járás esetében azt jelenti, hogy a közművelődés élhet a lehetőséggel, hiszen csak ez a terület van kivétel nélkül ténylegesen jelen mindenhol.

Hogyan kapcsolódhatnak a közművelődés és köznevelés területei ezen a téren? Gondoljunk arra, hogy a tanárképzésben résztvevők portfóliót készítenek a tanulmányaik elvégzésekor. Az irat elkészítésében ki kell térni az iskolán kívüli oktatási és nevelési programokban való részvételre is. Ide sorolhatók a szakkörök, tanulmányi versenyek, a kirándulások, klubdélután, nyári tábor, projekt napok. (Gál-Keresztény 2009:339) A felsorolás csupa olyan elemet tartalmaz, amelyek a közművelődés területén ugyanúgy megtörténnek, hiszen rengeteg színtérben zajlik efféle tevékenység. Kistelepüléseken ráadásul jellemző, hogy ezen eseményeket egymás intézményeiben rendezik meg. Csak a saját tapasztalataimat megosztva Nagyrábén az iskolai rendezvények általában a művelődési ház nagytermében zajlanak, Tetőtlen pedig az iskola aulája fogadja a települési rendezvényeket is. Azokon a településeken, ahol egyetlen iskola van, tulajdonképpen nem is választhatók már szét az események, rendezvények, hanem összeolvadnak a települési és az iskolai, óvodai alkalmak. Püspökladányban ellenben, ahol négy általános iskola működik, már jellemzőbb, hogy az intézmények megtartják a saját jeles alkalmakat házon belül, és a művelődési központ szervezésében megrendezett városi eseményen fellépőként, vagy képviselők útján vesznek részt a nézők között.

A kézzelfoghatóság végett szintén Nagyrábéről egy másik példát is szeretnék hozni az együttműködésről és arról, hogy a maga egyszerűsége ellenére mennyire jelentősen segíti/segítette ez a település lakosságának egészét. A COVID-19 járvány után 2020-ban ismét lehetőség nyílt a közművelődési intézmények számára Erzsébet-táborok szervezésére pályázni, továbbá más forrásokból is sikerült táborokat szerveznünk (2020-ban és 2021-ben nyaranta 4-et). A művelődési ház és az iskola vezetői egyeztettek, hogy melyik intézmény, mikor szervez tábor, hiszen ezeknek ugyanaz a 100-150 gyermek a potenciális résztvevője, így nem ésszerű ezeket egymásra szervezni. Ennek a szimpla, 10-15 perces egyeztetésnek köszönhetően a nagyrábéi gyermekek egész nyáron ingyen, vagy jelképes összegért (100-200 Ft) táborozhattak, így kulturáltan, élményekben gazdagon telt a szabadidejük. Ez egyrészt nagy öröm volt a számukra, hiszen a digitális oktatás után szinte egész nyáron együtt lehettek barátaikkal, és ez fontos volt a szocializációs folyamatukban, lévén, hogy sok viselkedési normától elszoktak a társaság nélkülözése eredményeképp. Másrészt a szülőknek is segítő kezet nyújtott az

intézményi együttműködés, hiszen a digitális oktatás során sokaknak az összes szabadsága elfogyott, ezért a gyermekek nyári felügyelete gondot okozott volna számukra, ha nem tudják megbízható személyekre bízni őket, véleményem szerint a művelődési házak és az iskolák dolgozói viszont ilyen megítélés alá esnek.

Az előző fejezetben említett esetlegesen a fenntartók között fennálló érdekellentétekből akadó feszültség tehát legyőzhető, megszüntethető és a település közösségének érdekeit szem előtt tartva dolgozni is kell azért, hogy megszűnjön. Az együttműködési lehetőségek száma korlátlan, leginkább a szakemberek kreativitásán és nyitottságon múlik azok felkutatása, megvalósítása és hasznosítása, persze az anyagi háttér bizonyos keretek közé szorítja ezen lehetőségeket.

Bármely fentebb említett intézménytípusra gondolva elmondható, hogy a közművelődési szakember szervezőkészsége és szakértelme segítheti az együttműködés minőségi megvalósulását. A tájolt színházi előadások szervezésével, a pályázati források felkutatásával bármely intézménytípus segítségére lehet egy szakember. A közigállás.hu-n találoztam olyan álláshirdetéssel, amelyben egy országos múzeum pedagógus és legalább középfokú közművelődési végzettséggel rendelkező munkatársat keresett a múzeumpedagógiai foglalkozásainak megtartásához, és az ezzel járó szervezői teendők ellátásához, ami szintén azt mutatja, hogy intézménytípustól függetlenül használható együttesen a két területhez kötődő szakértelem.

A közművelődés színterei tehát helyet adhatnak iskolai műsoroknak, szavalóversenyeknek, kiállításoknak, tárlatoknak, táboroknak és minden rendezvényen biztosíthatnak olyan elemet, amely a gyermekeket célozza meg. A kultúrát ugyanis elsődlegesen a közművelődési szakember viszi a településre, ő van döntési helyzetben (a fenntartóval együtt), hogy milyen tartalmat és előadást választ, milyen közösséget indít, és az ő feladata megteremteni az ehhez szükséges erőforrásokat. Amennyiben a szolgáltatások kínálatának kialakítási folyamatában a köznevelési intézményben dolgozók szakértelme is megjelenik, bizonyosan hasznos együttműködés alakulhat ki.

Úgy gondolom, a kulturális szakemberek folyamatos feladata a gyermekek és az ifjúság igényeinek felmérése és kielégítése, ehhez pedig elengedhetetlen, hogy együtt dolgozzanak és közösen gondolkodjanak azokkal az intézményekkel, amelyekben a szóban forgó egyének idejük legnagyobb részét töltik: a köznevelés területén működőkkel.

3. Az érintett térség közművelődési és köznevelési tevékenységének keretei

A közművelődési tevékenységet, mint alapfeladatot ellátó szervezetek (kölségvetési szervek, társadalmi, civil szervezetek, alapítványok, gazdasági társaságok, vállalkozások) minden évben közművelődési statisztikát töltenek ki. A 2021. évre vonatkozóan a Püspökladányi járás 12 településéről összesen 37 adatszolgáltatás érkezett, ebből kifolyólag megállapíthatjuk, hogy a térségben legalább 37 szervezet végez közművelődési tevékenységet. A törvényeknek megfelelően minden önkormányzat szintér, vagy intézmény működtetésével biztosítja a települési közművelődést, azaz a 12 településnek 12 közösségi színtere/intézménye kell, hogy legyen. A kitöltők száma több, mint háromszoros az elvárt minimumhoz képest, ami azt jelenti, hogy nem csak az önálló intézmények és a tevékenységet szakfeladatként ellátók - azaz kinevezett igazgatóval és külön adószámmal nem rendelkező közösségi színterek - nyújtották be a statisztikájukat. Ennek oka, hogy az intézmények mellett tagintézményeik, valamint az előző felsorolásban említett civil szervezetek (alapítványok és egyesületek) is kitöltötték a statisztikát. Napjainkban léteznek olyan pályázati kiírások, amelyeken csak a kulturális statisztikát kitöltők indulhatnak, ami plusz motivációt jelenthet az adatgyűjtésben való részvételhez (pl. Nemzeti Kulturális Alap).

A kitöltések az alábbi eloszlásban érkeztek: a járásközpont Püspökladányból 11, Sárrétudvariból 6, Biharnagybajomból 5, Földesről 4, Nagyrábéről 3, Bárándról 2, míg Bihardancsháza, Bihartorda, Kaba, Sáp, Szerep, Tetétlen településekről 1-1 adatszolgáltatás érkezett. Az megállapítható, hogy az adatszolgáltatás mértéke nem függ össze a település méretével, lakosságszámával, vagy a közművelődési intézmény típusával, hiszen Püspökladány mellett csak Kaba rendelkezik városi státusszal, de onnan csak egy kitöltés, míg néhány községből, nagyközségből több is érkezett. Az statisztikát beküldők között 21 civil szervezetet találunk, a maradék 16 kitöltő önálló intézmény, vagy tagintézmény, esetleg önkormányzat által, szakfeladatként működtetett közösségi szintér.

Az adatok szerint a 2021. évben, a 37 adatszolgáltató szervezetben 9 fő teljes állásban, közművelődési munkakörben foglalkoztatott személy rendelkezett szakirányú felsőfokú végzettséggel, míg további 2, nem szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkező munkatárs foglalkoztatása zajlott részmunkaidőben. A felsőfokú végzettséggel nem rendelkezők közül teljes állásban, szakmai munkakörben hét fő dolgozott, közülük négy személy rendelkezett szakirányú középfokú végzettséggel. További egy fő pedig részmunkaidőben, középfokú,

szakirányú végzettség nélkül segítette a közművelődési munkát. Ez azt jelenti, hogy a térségben összesen 19 fő látott el teljes- vagy részmunkaidős foglalkoztatásban közművelődési munkakörben feladatokat. Megállapíthatjuk, hogy a járásban a közművelődési területen dolgozók több, mint fele (11 fő) felsőfokú végzettséggel, közülük 7 fő szakirányúval rendelkezik.

A 37 adatsorból kiolvasható, hogy a járásban 23 nyugdíjas, 11 ifjúsági és 9 gyermek csoport működik az adatszolgáltatók gondozásában. A köznevelésben a két utóbbi közösség tagjai érintettek közvetlenül. Láthatjuk, hogy amennyiben összeadjuk az ifjúsági és gyermek csoportokat, még úgy sem lesz nagyobb a számuk mint a nyugdíjasokéinak. Ha a tagok számát nézzük, még nagyobb különbséget láthatunk: a nyugdíjas csoportok 656, az ifjúságiak 199, a gyermekek pedig 156 főből állnak. Ez összefüggésben állhat azzal, hogy a magyar társadalom korfája előregedő tendenciát mutat, és hogy a köznevelés által leterhelt korosztály kevesebb szabadidővel rendelkezik, amelyben hasonló közösségeket látogathat. Számos esetben az iskola is működtet közösségeket (pl. énekkar, színjátszó csoport) a gyermek és ifjúsági korcsoportjai számára, miközben a nyugdíjasoknak elsősorban a közművelődési intézmény, szintér biztosít közösségi alkalmakat.

A statisztikát a vizsgált járás területéről kitöltők közül 28-an jelölték meg, hogy milyen közművelődési alapszolgáltatásokat biztosítanak, közöttük mind a 12 önkormányzati fenntartásban működő közösségi szintér vagy közművelődési intézmény megtalálható. A hét alapszolgáltatást az alábbiak szerint érhetik el a járás lakói:

- művelődő közösségek támogatása: 15-en biztosítják,
- a közösségi- és társadalmi részvétel fejlesztése: 13-an biztosítják,
- az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása: 9-en biztosítják,
- a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása: 12-en biztosítják,
- az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása: 9-en biztosítják,
- a tehetséggondozás és -fejlesztés feltételeinek biztosítása: 7-en biztosítják,
- a kulturális alapú gazdaságfejlesztés: 3-an biztosítják.

A köznevelés területén a járásban óvodai, általános iskolai, művészetoktatási, középiskolai és kollégiumi nevelési-oktatási feladatokat ellátó intézményekkel találkozhatunk. Szám szerint 11 településen 12 óvoda mellett 10 általános iskola, 1 művészeti iskola, 1 középiskola és 1 kollégium működik a térségben. A 12 óvoda közül 8 egy darab feladatellátási hellyel rendelkezik, míg Püspökladányban és Kabán bár 1-1 állami intézmény van, ezeknek összesen 9 tagóvodájuk működik. Így maradt két speciális eset: az egyik a püspökladányi Erőss Lajos Református Általános Iskola és Óvoda tagintézménye, amely egyedülállóan – lévén, hogy nem állami fenntartású – általános iskolával összevontan működik, a másik pedig a biharnagybajomi Szűcs Sándor ÁMK óvodája, amit közművelődési intézménnyel integráltak. Az óvodákat – az egyházi kivétellel – a települési önkormányzatok tartják fent.

Az általános iskolák helyzete ennél összetettebb és egyenlőtlenebb, hiszen nem minden település rendelkezik önálló intézménnyel. Míg Püspökladányban négy is működik (három állami és egy egyházi), addig a Sári Gusztáv Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola négy településen (Báránd, Kaba, Sáp, Tetétlen), mindenhol önálló tagintézményekkel látja el feladatait, de Nagyrábén és Bihartordán is egy intézmény működteti a tagintézményeket. Ezen felül, bár Kabán önálló a művészeti iskola, addig az intézmény másik három tagintézményében a püspökladányi székhelyű, önálló, Csenki Imre Alapfokú Művészeti Iskola látja el a művészetoktatási feladatokat. Ezen intézmények, valamint a Karacs Ferenc Kollégium fenntartója a Berettyóújfalui Tankerületi Központ, valamint a Püspökladányi Református Egyházközség. Az egyházi intézmény mellett a térség egyetlen további köznevelési szereplője, amelynek nem tankerületi fenntartója van, az a Berettyóújfalui Szakképzési Centrum Karacs Ferenc Gimnázium, Technikum és Szakképző Iskola Püspökladányban, amelyet – mint azt a neve is jól mutatja – a Berettyóújfalui Szakképzési Centrum tart fent.

A köznevelés hálózata tehát láthatóan egy összetettebb rendszer. Közművelődési intézmények és közösségi színterek esetében a Püspökladányi járásban településenként 1, azaz 12 szereplőről beszélhetünk, akikre több, mint 20 köznevelési intézmény jut. A köznevelési intézmények azonban néhány esetben további tagintézményeket foglalnak magukba, amelyek száma egy, máskor hét, de előfordul, hogy településhatáron is átnyúló az intézmény hatásköre. Összességében elmondható, hogy amikor a közművelődési és köznevelési intézmények együttműködéséről beszélünk, akkor 15 különböző fenntartó alatt álló intézményről beszélünk a térségben. Kistélepülésen ez a szám átlagosan kettő, hiszen az önkormányzat tartja fent a közművelődést és az óvodát, míg a tankerület az általános iskolát, de a járásközpontban négy fenntartó is érintett: önkormányzat, tankerület, egyház és szakképzési centrum.

4. Járásbéli együttműködés a terepen lévő szakemberek szemszögéből

4. 1. Általános kép a közművelődési szakemberek kérdőíves vizsgálata alapján

A dolgozat elkészítéséhez a tárgyalt közigazgatási egységben, azaz a Püspökladányi járásban, a két vizsgált területen dolgozó szakemberek segítségét kértem, akik egy kérdőívet töltöttek ki. A közművelődési szakemberek számára készített kérdőívet³ három szakaszra osztottam, amelyben így a település közművelődési feladatellátását érintő alapvető (humánerőforrás létszáma és végzettsége, szinterek típusa) és a köznevelési intézményekkel való együttműködést konkrétan feltérképező kérdések is voltak. A kérdőív szakaszolása a következőképp alakult:

I. Általános kérdések

II. A köznevelési intézményekkel történő együttműködést vizsgáló kérdések

III. A köznevelési és közművelődési intézmények együttműködése a nonformális tanulásban.

A kérdőívekre beérkezett válaszok megerősítették a 2021. évi közművelődési statisztikát és saját ismereteimet is a tekintetben, hogy minden település ellátja a törvényi kötelezettségét, miszerint legalább közösségi szintérrel biztosítja az ingyenesen hozzáférhető közművelődést. A kérdőívet online juttattam el az intézmények részére és azt egyedül Bihartorda település nem töltötte ki. (A településen a könyvtáros munkatárs látja el a közművelődési feladatokat.) A választ adó 11 településből 7 rendelkezik szakirányú felsőfokú végzettségű közművelődési munkatárssal, míg másik 4 településen szakirányú középfokú végzettségű munkatárs/munkatársak végzik a területen adódó feladatokat. A 11 település esetében egy válaszadó jelölte, hogy nincs szakirányú végzettségű munkatárs, ami a 18/2020 EMMI rendelet értelmében nem szabályos, de a szintér működik és munkatárs is dolgozik szakmai munkakörben, csak nem megfelelő képesítéssel. Községi szinterektől, művelődési házakon és integrált kulturális intézményeken át egészen a többfunkciós intézményekig találkozunk feladatellátási helyekkel. A települések felén közösségi szinterekben történik a munkavégzés, míg a másik hat helységben intézmény, azaz művelődési ház vagy központ működik. Az utóbbi csoportból Püspökladányban művelődési központot, Biharnagybajom

³ A közművelődési szakemberekkel felvett kérdőív a mellékletben megtalálható.

településen pedig általános művelődési központot tartanak fent, amelynek közművelődési intézménytípus szerinti besorolása művelődési ház. Ha tehát szigorúan a szervezetek közművelődési intézményegységét vesszük számba, akkor a Püspökladányi járás közművelődési intézményképét az alábbi szereplők alkotják: hat közösségi szintér, öt művelődési ház és egy művelődési központ. Csupán ezen számadatokra támaszkodva is látszik, hogy legalább egy olyan közösségi szintér van, amelyben szakirányú felsőfokú végzettségű munkatárs dolgozik, hiszen az intézménytípusok működési feltételeire vonatkozó előírások szerint csak hat településnek kötelező ilyen képesítéssel rendelkező közművelődési munkatárs alkalmazása (művelődési ház és művelődési központ esetében szükséges). A dolgozók végzettségére utaló kérdésekből az is kiderült, hogy két településen pedagógus végzettséggel rendelkező munkatárs is található az intézmény állományában, ami véleményem szerint segítheti a korosztállyal történő foglalkozást. A humánerőforrás létszámát tekintve egy kivétellel megállapítható, hogy a közösségi szinterekben 1-2, az intézményekben pedig 3-5 fő dolgozik, egy közösségi szintérben szintén 3-5 fő, tehát az egy kivétel pozitív irányba billenő statisztikát eredményez.

Az általános kérdések után – amelyekkel az egyes települések közművelődési helyzetképét derítettem fel –, a válaszadók a településen működő köznevelési intézményekkel való együttműködéssel kapcsolatos felvetésekre válaszoltak. Bihardancsháza település különleges helyzetben van, hiszen a településen egyetlen köznevelési intézmény sem működik, így ott ilyesfajta helyi együttműködésről nem beszélhetünk. A válaszokból azonban kiderül, hogy természetesen ők is megcélozzák programokkal a köznevelésben érintett bihardancsházi gyermekeket (például kirándulásokkal), amelyekről egyeztetnek a diákok által látogatott intézményekkel, azaz lehetőségeikhez mérten ők is igyekeznek valamiféle együttműködésre törekedni a köznevelési területtel, ami megerősíti a felvetést, miszerint ez elkerülhetetlen. A többi településen minden közművelődési szereplőnek lehetősége van együttműködni óvodával/óvodákkal és/vagy általános iskolákkal, Püspökladányban pedig önálló művészeti iskola, kollégium és középiskola is lehet együttműködési terep. Mivel a közművelődés hagyományos, formális intézményrendszerében településenként egy szereplő vesz részt, köznevelésben pedig van, hogy tíznél is több, a közművelődési kollégákat arra kértem, hogy azt az együttműködést jellemezzék a kérdőívben, amely megítélésük szerint a leghatékonyabban működik. A kérdőív végén pedig lehetőségük volt arról is beszámolni, ami kevésbé pozitív tapasztalat. Bihardancsháza helyzete véget a válaszadók száma, akik esetében együttműködésről beszélhetünk tíz lesz, amit dolgozatom ezen részében összesnek tekintek.

Ahhoz, hogy két fél együtt tudjon működni, természetesen szükség van egyeztetésre, éppen ezért külön kérdésben kértem választ arra, hogy az ilyen jellegű egyeztetések megtörténnek-e, és ha igen, akkor milyen gyakorisággal, témakörben. A tíz válaszadónál az általuk képviselt településen a gyakoriság az alábbiak szerint oszlik meg: két válaszadó többhavonta, négy havonta, három hetente, egy pedig naponta folytat egyeztetést a köznevelési szereplővel. (Bihardancsháza soha, hiszen neki nincsen kivel.) Természetes, hogy Biharnagybajom esetében napi a kapcsolattartás, hiszen általános művelődési központként egyben látják el mindkét feladatot (közművelődés és óvodai nevelés). Az egyeztetés tárgyáról szóló kérdésre adott válaszokból kiderül, hogy azok téma szerint leggyakrabban a rendezvényeket, pályázatokat és a közösségeket érintően zajlanak. Az is kiolvasható a válaszokból, hogy valójában mind a tíz partner folytat valamiféle egyeztetést a települési köznevelés valamely szereplőjével, hiszen a gyakoriságnál ezen válaszadók közül senki sem jelölte be a „soha” opciót.

A gyakorlati együttműködés meglétét vizsgálva is egyhangúan az a válasz született, hogy az létező jelenség a településen. Ez azonban csak annyit jelent, hogy minden járásbéli közművelődési szereplőnek van legalább egy együttműködő partnere a helyben működő köznevelési intézmények közül. A kérdőív egy későbbi kérdéséből azonban kiderül, hogy olyan is van, amikor egy településen az általános iskola és a művelődési ház nem működnek együtt, de mivel az óvoda és a művelődési ház már igen, így a településen létezik az együttműködés, csak nem minden lehetséges szereplő vesz részt benne.

Hogyan kapcsolódnak egymáshoz a járás közművelődési és köznevelési szereplői?

2. ábra: Az együttműködés járásbéli esetei

A kérdésekre adott válaszok alátámasztják, hogy leginkább a rendezvények kapcsán történik együttműködés, hiszen ahogyan a 2. számú ábra is mutatja a közös munka esetében a helyiséghasználat, a gyermekek fellépőként és nézőként való megjelenése, továbbá az időpontok egyeztetése voltak a legtöbbször választottak. Ezenkívül a pályázati együttműködés is viszonylag gyakori, de a térség pályázatait ismerve sokszor ezek is rendezvényekre nyújtanak támogatást.

Első ránézésre érdekes volt, hogy pont Püspökladány településen nem jellemző, hogy összehangolják az időpontokat és egymás helyiségeit használják a közművelődési és a köznevelési intézmények. Ez azonban meglátásom szerint – utalva egy, a dolgozatban található korábbi gondolatomra – annak is köszönhető, hogy itt még nem olvadtak egybe a városi és iskolai, óvodai rendezvények. Miért is alakulhatott ez így? Püspökladányban egy 7 tagóvodával rendelkező óvodaintézmény, 3 önálló, állami fenntartású általános iskola, 1 egyházi fenntartású óvodával összevont általános iskola, 1 önálló művészeti iskola, 1 középiskola és kollégium is működik. A település ebből kifolyólag rendelkezik annyi óvodással és iskolás diákkal, hogy köznevelési intézményei önállóan is meg tudjanak tartani egy-egy megemlékezést, vagy hogy egyidőben 3-4 tábor is rendezzenek a városban. Egy kistelepülésen ezzel szemben nem lehetséges ugyanez, hiszen ott minden intézmény ugyanarra a gyermekcsoportra tud résztvevőként számítani, ráadásul az óvoda és iskola növendékei el is férnek egy helyiségben. A Püspökladányi Tájékoztató és Közművelődési Központ, Könyvtár, Múzeum 275 fős színházterme egyszerre maximum egy intézményt tud befogadni, míg Tetétlenen vagy Nagyrábén akár az iskola aulájában, tornatermében, akár a közművelődési színtér legnagyobb termében elfér a köznevelésben érintett gyermekek és dolgozók összessége. Az együttműködés ezen aspektusból vizsgálva tehát nem csak lehetőség, de minél kisebb a település annál nagyobb kényszerűség is.

A kérdőív harmadik szakaszában kimondottan a nonformális tanulás terén történő együttműködésre vonatkozó kérdésekre kerestem a választ. Hogy ezek milyen formában valósulhatnak meg, abban egy 2017-es kutatásra alapoztam a kérdésfeltevést, ami alapján a témában kínálkozó tanulási alkalmak a következők voltak: ismeretterjesztő előadás, rendhagyó tanóra, kirándulás, műveltségi verseny, szakkör, tábor, témahét, témanap. (Füz 2017) A válaszok alapján minden forma megtalálható valamely településen, de több, mint felük csak a táborok és az ismeretterjesztő előadások esetében jelezte ezt. Az alkalmak zömmel a sport, a helytörténet vagy a művészetek köré rendeződnek, pályaválasztási témájú viszont sehol sem jellemző. A 2021. évi közművelődési statisztika szerint a 37 adatszolgáltató közül 12-en

táboroztattak. Közülük egy civil szervezet, a többi önkormányzati fenntartású közösségi szintér vagy közművelődési intézmény. A közművelődés így 21 gyermektábort bonyolított le összesen 517 fő résztvevő gyermekkel, 5 ifjúsági tábor 131 fő részvételével és 1 vegyes tábor 13 fővel. Ez alátámasztja a kérdőívből is látható táborok domináló szerepét.

Külön kérdés foglalkozott azzal, hogy a programok megszervezésekor kikkel egyeztetnek a közművelődési szakemberek. A válaszokból kiderül, hogy a saját fenntartóval és a köznevelési intézmény vezetőjével, valamint kevesebb százalékban, de jellemző, hogy a résztvevő gyermekek szüleivel is történik egyeztetés. A köznevelési intézmények fenntartóival nem.

A kitöltők szerint a közművelődési és a köznevelési intézmények esetében az egyes programokkal kapcsolatos egyeztetések a praktikusságon alapszanak. Leginkább az időpont, a résztvevők száma, életkora és a helyszín kiválasztásában működnek együtt, ami teljesen gyakorlatias, technikai információkra szűkített együttműködésre utal: „Mikor érnek rá, hányan lesznek, hova férnek be annyian?” Ez érthetően elengedhetetlen egy sikeres program megvalósításához. A tartalmi részekkel kapcsolatosan, mint az előadók, a témakörök vagy a programok kiválasztása azonban már csak a kitöltők valamivel több, mint felénél zajlik egyeztetés. Ez előre vetítette az azon kérdésre adott válaszok eredményét, amelyben arra voltam kíváncsi, hogy történik-e olyan szintű tudatos egyeztetés, amikor az oktatás-nevelés egyetemes kereteibe (pl. NAT) nem férő ismereteket a közművelődés kínálta területen pótolják a gyerekeknek. A színterek 80%-a nem egyeztet erről az iskolákkal, óvodákkal.

A települési közművelődés rendszerét a helyi közművelődési rendeletekben vállalt közművelődési alapszolgáltatások szabályozzák. Éppen ezért a szakemberektől megkérdeztem, vajon melyik alapszolgáltatás biztosításában tudnának leginkább együttműködni a köznevelési intézményekkel. Várakozásom a jogszabályi háttér és a korábban ismertetett irodalmak alapján az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása és a tehetséggondozás és -fejlesztés feltételeinek biztosítása alapszolgáltatások dominanciája volt. Ennek oka, hogy a 20/2018-as EMMI rendelet 7. §-a „Az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása” alapszolgáltatással foglalkozik, amelynek megvalósítása a rendelet szerint iskolán kívüli tanfolyamok, közösségek létrehozásával, támogatásával végezhető. E mellett a 10. § foglalkozik az „A tehetséggondozás és -fejlesztés feltételeinek biztosítása” szolgáltatással, amely megteremtésének lehetséges módjai a kompetenciafejlesztés, vagy a felzárkózást segítő tanórán kívüli foglalkozások. A kérdésre azonban a 3. számú ábrán olvasható eredmény született:

3. ábra: Együttműködés az alapszolgáltatások mentén

Az eredmények szerint tehát a közművelődési szakemberek leginkább a hagyományörzés terén látják az együttműködési lehetőséget, nem pedig a szakirodalom által megfogalmazott egész életre kiterjedő tanulásra való felkészítésben (Kormos 1982, Sári 2004, Mayer 2006, Szabó 2011), vagy a törvényben kifejezetten nevesített lehetőségekben. Bár a hagyományörzés területét jelölték leginkább alkalmasnak az együttműködés terén, a 2021. évi statisztikában csupán 7 jelölte meg ezt biztosított alapszolgáltatásként a 12 közművelődési szintér közül.

A kérdőív ezután helyi sajátosságokról kérdezett arra vonatkozóan, hogy van-e valamilyen stratégia, ami alapján megszólítják az egyes korosztályokat. A válaszokból ismét az olvasható ki, hogy rendezvények és pályázatok kapcsán működnek együtt. A motivációt, a figyelemfelkeltést pedig tudatos social media használat, ajándékokkal igyekeznek felkelteni. A közművelődési szakemberek véleménye szerint a helyben legszükségesebb tényezők a sikeres együttműködés kialakításához a jó kommunikáció, a közös célok és akarat, a vezetők közötti jó személyes kapcsolat, valamint a szükséges anyagi háttér megléte.

Általánosságban tehát elmondható, hogy a járásban dolgozó közművelődési szakemberek szerint létezik együttműködés a települési közintézmények ezen két csoportja között. Az együttműködést némiképp befolyásolhatja a fenntartó is, hiszen a kérdőívben csupán két településen számoltak be arról, hogy az általános iskolával – annak elszigeteltsége miatt – nehezebben, kevésbé hatékonyan tudnak együttműködni. Ez azt jelenti, hogy az óvodákkal mindenhol van hatékony együttműködés.

4. 2. Általános kép a köznevelési szakemberek kérdőíves vizsgálata alapján

A kérdőívet a köznevelési intézmények szemszögéből is elkészítettem⁴, amelyet az intézményvezetőkhez juttattam el, szintén online. 11 állami óvodai intézmény, 13 állami általános iskolai (tag)intézmény, 1 önálló művészeti iskola, 1 egyházi óvodai-általános iskolai intézmény, 1 kollégium és 1 középiskola kapta meg. A kérdőívet 23 intézmény képviselője töltötte ki a 28-ból. Az oktatási szakemberek számára készített kérdőívet szintén három szakaszra osztottam, amelyben a település köznevelési feladatellátását érintő alapvető (működő intézmények típusa, profilja) és a közösségi színterekkel/közművelődési intézményekkel való együttműködést konkrétan feltérképező kérdések is voltak. A kérdőív szakaszolása a következőképp alakult:

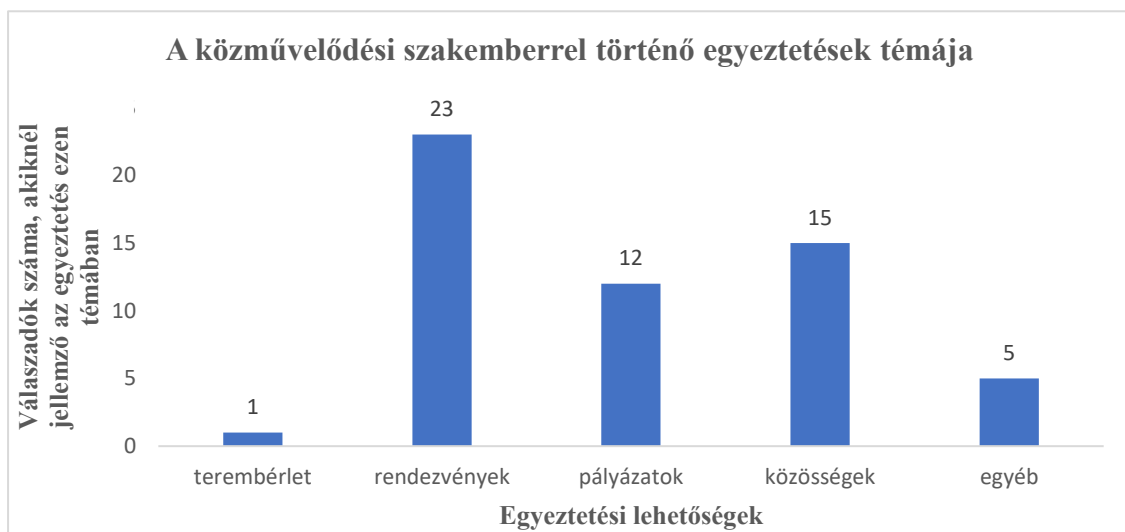
I. Általános kérdések

II. A közművelődési színtérrel/intézménnyel történő együttműködést vizsgáló kérdések

III. A köznevelési és közművelődési intézmények együttműködése a nonformális tanulásban.

A válaszadók egy kivétellel a köznevelés részéről is igazolták, hogy létezik a települési intézmények között vizsgált együttműködés. (Az egyetlen kivételes esetet a közművelődési szakember is megerősítette.) Ahogyan a 4. számú ábra is mutatja, a válaszok alapján ennek a területnek a képviselői is osztják a véleményt, miszerint leginkább a közösségekről és a rendezvényekről, valamint a pályázatokról folynak egyeztetések.

4. ábra: A közművelődési szakemberrel történő egyeztetések témája

⁴ A köznevelési szakemberekkel felvett kérdőív a mellékletben megtalálható.

Összecsengenek a válaszok abban a tekintetben is, hogy a közösen életre hívott nonformális tanulási alkalmakat táborok és ismeretterjesztő előadások keretében tudják megvalósítani, de a köznevelésben dolgozók a közművelődési szakemberekkel szemben a rendhagyó tanórákat is nagyszámban megjelölték mint létező esetei az együttműködésnek. Témakörben helytörténeti és művészeti síkon érzékelnek kooperációt. Leginkább közvetlenül a közművelődési munkatársakkal és a szülőkkel egyeztetnek, de gyakoribb, hogy a saját fenntartójukkal és az önkormányzatokkal is, bár az iskolákat már nem ők tartják fenn. Ennek oka lehet, hogy itt minden esetben önálló, kinevezett vezetővel rendelkező intézményekről beszélünk, akiknek van hatásköre és joga megkeresni magasabb vezetőket is. A közösségi szintek munkatársai ellenben nincsenek vezető pozícióban, a teljes felelősséget ők nem vállalhatják önállóan. A közös programok szervezésekor az együttműködést legtöbbször – a közművelődéssel egyetemben – a helyszín, az időpont és a résztvevők száma és életkora kapcsán látják. Az alapszolgáltatásokról szóló kérdésre, ahogyan az 5. számú ábrán is olvasható, szintén ugyanúgy válaszoltak, mint a közművelődési kollégák: leginkább a hagyományörzés területén látnak erre lehetőséget, de itt a tehetségfejlesztés is magas arányban került kiválasztásra. Az egész életre kiterjedő tanulás esetében a közművelődéshez hasonlóan szintén nagyon alacsony az arány.

5. ábra: Együttműködés az alapszolgáltatások mentén

A sikeres együttműködéshez szükséges kompetenciákként ez esetben is leginkább személyekkel kapcsolatosak jelentek meg: megbízhatóság, jó partneri viszony, kölcsönös segítségnyújtás, időpontok betartása, de az anyagi feltételek fontosságát is hangsúlyozzák. Érdekes szempontok is akadtak, mint például a tanítási órák védelme, a hétköznapi programok

előnyben részesítése, kiszámítható tervezés. Azt gondolom, az itt megjelenő új szempontok némiképp jelzik a két rendszer közötti legnagyobb különbséget: a kötöttség és kötetlenség dominanciáját. A tanítási órák napra pontosan, már a tanév elején beosztásra kerülnek, az órák és szünetek időpontjai kötöttek, az oktatásban történő részvétel kötelező. Az intézmény működésének, egy-egy napjának szinte percre pontos beosztása van. Ezzel szemben, ha valaki egyszer is szervezett már eseményt tudja, hogy a közművelődésben „nincs” hétfője és hétköznapi, és egy színi előadást nem lehet percre pontosan befejezni. Amennyiben akár 20 perc csúszás következik be az eseményünkön, az máris egy tanítási óra vagy szünet rovására mehet, és boríthatja akár az év elején elkészített tanmentet is.

A koronavírus megjelenésekor az alapvetően is zárt működéssel rendelkező intézmények még szigorúbban előírták ki mehet be a területükre. A COVID következtében elrendelt digitális oktatás alatt kevésbé hatékonyan tanuló, lemaradó gyermekek felzárkóztatása, a kimaradó anyagrészek pótlása még most is folyik. A tanítási órák elmaradása ezért most talán még érzékenyebb, mint korábban.

Annak ellenére, hogy a két intézményrendszer működésében lényeges eltéréseket tapasztalhatunk, a visszaérkezett kérdőívek alapján megállapítható, hogy a szereplők hasonlóan gondolkodnak és közel azonosan látják az együttműködést. Szembetűnő különbség csak akkor jelentkezett, amikor arról kérdeztem őket, hogy az iskolai oktatás keretein túl helyezkedő tartalmak együttműködésbe történő bevonásával kapcsolatban egyeztetnek-e tudatosan. A közművelődésben két település felelt igennel, míg a köznevelésben nyolc intézmény. A két településről egy-egy köznevelési intézmény is igennel felelt, így hat olyan köznevelési szereplő van, aki szerint megvalósul ez az egyeztetés, ám a településük közművelődési szakembere szerint nem. A legegyszerűbb válasz az lehet az ellentét feloldására, hogy a közművelődési szakemberek nem feltétlenül tudják, hogy mi része kötelezően az oktatásnak, így nem tudták biztosan megválaszolni ezt a kérdést. A fogalmi bizonytalanság azonban a másik oldalra is igaz, hiszen a nyolc intézményből négyen könyvtárpedagógiai órát és író-olvasó találkozót jelöltek meg az ilyen együttműködés példájának, amelyek azonban hagyományosan nem a közművelődés, hanem a könyvtári szakma feladatai lennének. A kép teljes értelmezéséhez azonban hozzátartozik, hogy a válaszok négy olyan településről érkeztek, amelyek közül van, ahol a közművelődési feladatot könyvtáros látja el, a másik három esetben pedig integráltan működik az intézmény, adott esetben könyvtáros szakember nélkül. Ez teszi tehát lehetővé, hogy a köznevelési szakemberek szemében ne különüljön el egymástól a közművelődés és a könyvtár munkája.

Az eredmények alapján tehát az állapítható meg, hogy a kooperáció működik, ám leginkább technikai jellegű. Ez úgy értendő, hogy az intézmények – közművelődésiek és köznevelésiek egyaránt – saját maguk szervezik eseményeiket, programjaikat és csak ezek lebonyolításába vonják be a másikat, ahelyett, hogy közös tervezéssel és gondolkodással hívnák életre azokat. Ehhez azonban már egy magasabb szintű, stratégiai együttműködésre lenne szükség. A helységenként néhol eltérő válaszokból azonban érzékelhető, hogy bizonyos településeken erősebb, máshol gyengébb az együttműködés intenzitása, amelyet persze helyi sajátosságok is befolyásolhatnak (pl. a vezetők közötti személyes kapcsolat minősége). Olyan is előfordul, ahol településen belül is eltérő a közművelődési intézmény kapcsolata a különböző köznevelésiekkel. A fentiek tehát összességében megerősítik a felvetést, miszerint a két terület egymás mellett, nem pedig minden esetben egymásra épülve, egymást kiegészítve tevékenykedik. (Mayer 2006) Ennek okai között pedig a kérdőívre érkezett válaszok elemzéséből következtetve meg kell említenünk, hogy az egyes szakmák képviselői nem teljes mértékben ismerik a másik intézményrendszert és az abban folyó szakmai munkát, enélkül pedig értelemszerűen nehéz egymást kiegészítő, a gyermekek érdekét szolgáló munkatervet készíteni. A másik megkerülhetetlen tényező pedig a humánerőforrás. Az eredmények alapján nagyon erősen befolyásolja az együttműködést a vezetők, a dolgozók kapcsolata, személyisége, kompetenciái. Lévén, hogy az együttműködésre központi szabályozás nincs, annak mértéke és sikeressége nemcsak az infrastrukturális lehetőségektől, hanem a település közművelődési és köznevelési kollektívájának hajlandóságától is jelentős mértékben függ. A fenntartók különbözősége pedig inkább nehezítő tényezője a folyamatnak.

4. 3. Interjúk eredményei

A helyzet elemzésének minél alaposabbá tételéhez félig strukturált interjúkat készítettem hét szakemberrel a térség intézményvezetői közül. Az interjúalanyok nemcsak sajátjuk, hanem több település vonatkozásában is tudtak képet adni a gyakorlatról, hiszen a közművelődési intézmények vezetői között volt ÁMK vezető, de a kulturális intézmény vezetése mellett más járásbéli településen önkormányzati képviselői vagy biztossági tagi feladatokat ellátó személy is. Míg a köznevelés oldaláról kérdeztem egy négy településen működő összevont általános iskola igazgatóját és óvodavezetőt is, aki különböző méretű és tagóvoda számú intézmények vezetésében egyaránt szerzett már tapasztalatot. Egy a szakirodalom és a kérdőívek elemzése alapján összeállított interjúvázlat szerint⁵ beszélgettem a kollégákkal, melytől a beszélgetés folyamán eltérő témákat is érintettünk a partnerek gondolatmenete nyomán. A településre jellemző együttműködésbéli gyakorlatokon kívül, a szakirodalom álláspontját, valamint a kérdőívekre érkezett válaszok összegzését is igyekeztem elemezni az interjúalanyokkal.

Az interjúk során kiderült, hogy a különböző területek képviselői alapjaiban kölcsönösen ismerik egymás szakmai tevékenységét és az ezt szabályozó, összegző dokumentumokat (pl. munkaterv, beszámoló), de azok részletes áttanulmányozása, vagy az elkészítésükkor történő közös gondolkodás nem jellemző, csak azon a településen, ahol a kulturális bizottság célzottan koordinálja ezt a kooperációt. Megfigyelhető, hogy a fenntartó kiléte sok esetben befolyásolja az együttműködést. A közművelődési tevékenységet és az óvodai nevelést zömében egyaránt a települési önkormányzatok működtetik, az általános iskolákat pedig a Berettyóújfalui Tankerületi Központ tartja fent. Ez alól kivételek a püspökladányi egyházi óvoda és iskola, valamint a középiskola, amelyek sem a tankerülethez, sem a helyi önkormányzathoz nem kapcsolódnak ilyen szempontból. Az előbbiekből adódóan a dokumentumok és egymás szakmai munkájának ismerete az önkormányzati fenntartású intézmények körében alaposabb, mert a bizottsági és testületi üléseken a munkatervek és a beszámolók elfogadásakor egyaránt jelen vannak a vezetők, továbbá a soros testületi üléseken is rendszeresen találkoznak. Sok esetben az iskola is beszámol a testületnek, erre azonban nem kötelezhető, így ez nem is minden településen történik meg. Az volt a benyomásom, hogy az általános művelődési központ esetében a legmélyrehatóbb az anyagok kölcsönös ismerete, ahol

⁵ Az interjúvázlat a mellékletben megtalálható.

az intézményt irányító közművelődési szakember és az óvodai tagintézmény vezetője közösen dolgozzák ki a munkaterveket és a beszámolókat is. Az együttműködést erősíti az óvoda-iskola kapcsolat, sőt, a gyermekétkeztetést is az ÁMK látja el.

Az interjúk alapján az együttműködés célja a település társadalmának fejlesztése. Ebben a folyamatban a résztvevők személye jelentős befolyással - pozitívvval és negatívvval - egyaránt bír. Bizonyos esetekben épp a vezetők közötti ellentétek gátolják az együttműködést, máskor épp a jó kapcsolat segít áthidalni a fenntartók közötti ellentéteket, amelyek mindenki szerint léteznek. Az iskolaépületek többnyire önkormányzati tulajdonúak, de a bennük folyó szakmai munkát, a működtetést a tankerület biztosítja, így például az az abszurd helyzet is előfordul, hogy a település karácsonyfájának kivilágításához engedélyt kell kérni a tankerület vezetőjétől az áramhasználatra, holott az épület és annak elektromosságát biztosító napkollektorok az önkormányzat tulajdonát képezik. A megkérdezettek mindannyian egyetértettek abban, hogy a hatékony együttműködéshez fontos egymás idejének, erőforrásainak tiszteletben tartása. Egyeztetések éppen ezért nem mindenhol történnek rendszeresen, a legtöbb esetben leginkább csak akkor, ha aktuálisan probléma, lehetőség adódik.

Az egyik hipotézisem az volt, hogy minél nagyobb a település és minél ideálisabb az intézményi működés, annál több a lehetőség, és annál hatékonyabb a közös munka. Az interjúk alátámasztják, hogy a település nagysága, az intézmények típusa és mérete minél nagyobbak, annál több alkalmat kínálnak az együttműködésre, hiszen több a gyermek és a pedagógus, valamint az infrastruktúra is fejlettebb. Ennek ellenére az együttműködés hatékonysága már nem nő ezzel egyenesen arányosan. Ugyanis minél nagyobb a település, annál több köznevelési szereplő jelenik meg, akikkel egyeztetni kellene és egyensúlyban tartani, hogy mindenben ugyanolyan mértékben részesüljenek. Ennek érdekében sokszor 2-3 előadást is kell tartani egy színdarabból, másképp nem tekintheti meg azt minden intézmény minden gyermeke. Tehát minél nagyobb a település, annál nehezebb koordinálni a folyamatot, és annál inkább jellemző a köznevelési intézményekre, hogy saját maguk megoldanak mindent, ezért nem is nagyon van szükség a technikain túlmutató egyeztetésekre. A kistelepüléseken ellenben, bár a kulturális szakemberek lehetőségei csekélyebbek, kényszerűek szinte mindenben együtt dolgozni a közneveléssel. Esetükben nincs a nagyobb településéhez hasonló méretű közönség, amit megszólíthatnak, a gyermekek bevonásával viszont a családokat is megnyerhetik maguknak. Az más kérdés, hogy bizonyos esetekben (pl. ha nem együttműködőek a partnerek) ez a köznevelési intézmények bevonása nélkül is megtörténhet. A legideálisabb együttműködés képe az 5-6.000 fő közötti településen rajzolódott ki, amely a szakemberek szerint már nem

annyira kicsi, hogy teljesen kényszerű legyen az együttműködés, tehát egymás nélkül is tudnak dolgozni a területek, de nem is túl nagy ahhoz, hogy összefoghatatlan legyen a túl nagyszámú köznevelési partnerek jelenléte okán.

Az együttműködés legfontosabb feltétele azonban kivétel nélkül minden interjúalany szerint a megfelelő humán- és anyagi erőforrás megléte. A beszélgetések során mindenki megerősítette, hogy az intézmények vezetői és a színterek dolgozói meggátolhatják vagy generálhatják is a kooperációt. Az alanyok különösen fontosnak vélik a közművelődési szakember szakirányú felsőfokú végzettségének meglétét, mert véleményük szerint ez elengedhetetlen a hatékony közös munkához. Ott, ahol ez hiányzik, leginkább a rendezvényszervezés felé tolódik a hangsúly, és a köznevelési intézmények a kezdeményezők a kooperációban. A pedagógusoknak minden intézménytípusban előírás a felsőfokú szakképzettség, így ez nem került külön hangsúlyozásra, minden esetben adott. Ezzel szemben azt is megjegyzik, hogy amíg a pedagógusok az intézménybe járó gyermekekkel és ebből kifolyólag közvetetten azok családjával is foglalkoznak, addig a település közművelődési szakembereinek az egész települést meg kell szólítaniuk, így számukra a köznevelésben résztvevők összessége csak egy része a célközönségnek. A gyermekekkel tehát mindenképpen foglalkozik a köznevelés, éppen ezért gondolhatják egyes szakemberek, hogy a közművelődésnek elsősorban a felnőtt lakossággal kell foglalkoznia. (Mayer 2006) Tovább erősíti az aránytalanságot, hogy a közművelődési területen, akik tehát a lakosság egészét el kell, hogy érjék, zömében - a kérdőívek tanulsága szerint – három-öt fő (vagy kevesebb) dolgozik településenként, míg a nevelőtestületek száma ettől sokkal nagyobb a kisebb célcsoportra. A fentiekből eredő kompetencia-, idő- és energiahiány együttesen eredményezi, hogy a technikai információk (helyszín, időpont, létszám) egyeztetésén túl csak néhány esetben van közös gondolkodás. A pénzügyi lehetőségek pedig csak tovább nehezítik a folyamatot, hiszen a pályázati lehetőségeken kívül nincsen forrás a nonformális tanulási formák (tábor, szakkör, klub) életre hívására. Ezeket legtöbbször csak önállóan és munkaidőben, a kollektíva készségeire hagyatkozva tudják a területek megvalósítani. Az erkölcsi és anyagi megbecsülés hiányát ezzel együtt mindkét terület érzi.

Az interjúk egyik legfontosabb céljának azt tartottam, hogy megtaláljam a szakirodalom és a járási szakemberek között fennálló ellentmondás okát, miszerint az együttműködés nem az elmélet által felvázolt egész életre kiterjedő tanulás segítségével, hanem a hagyományörzésben testesül meg. A válaszok egyszerűek, logikusak és összecsengők voltak. A szakmák képviselői azt gondolják, hogy a járásban zömmel olyan kistelepülések találhatók, amelyek életében

kiemelten fontos a hagyományörzés. Az előző bekezdésében említett humán- és anyagi erőforrásra visszavezethető problémák okán pedig a hagyományosan megrendezésre kerülő rendezvényeken a legkézenfekvőbb és legegyszerűbb együttműködni. Gyakoriak a nemzeti ünnepeken való gyermekszereplések, mert ezekre úgyis mindkét fél készül, nem igényelnek semmilyen kötelező vállaláson túli energiát vagy anyagi forrást. A megkérdezett szakemberek úgy látják, hogy az egész életen át tartó tanulás gondozásához szükséges feltételek jelenleg csak a köznevelési intézményekben állnak rendelkezésre. Amennyiben a közművelődési intézmény szakmailag alkalmas is lenne a feladatra, a szakemberek időbeli kapacitása vagy a szinterek infrastruktúrája, az anyagi lehetőségek vélhetően nincsenek meg ehhez.

Kiderült az is, hogy a nonformális tanulásban történő együttműködés leggyakrabban pályázati forrásból valósul meg a járásban. Ennek TÁMOP és EFOP program keretében is voltak projektjei, amelyek során nagyon sikeres és hatékony munkafolyamatok alakultak ki. Ez megerősíti azon nézeteket, amelyek szerint a formális oktatás kiegészítésére kiváló a kulturális intézményháló. (Kormos 1982, Mayer 2006, EMMI 2016, Füz 2017) Ilyen esetben kivétel nélkül történt közös tervezés és gondolkodás az intézmények között, és több tartalmas tábor és szakkör jött létre a megvalósítás során. A fenntartási kötelezettségek lejártakor viszont eltűntek a tevékenységek, mert nem tudták tovább finanszírozni a szakkörvezetőket, a táborok megvalósítóit, sőt, még az anyagköltséget sem. Egy rossz projekt azonban meg is ronthatja a kapcsolatot és tönkretelheti az együttműködést, hiszen ilyen is előfordult egyes interjúalanyok tapasztalatában. Bár a COVID-járvány során az óvodák és iskolák inkább elszigetelődtek, az infokommunikációs lehetőségek kitárultak, és sokszor kényszerűen erősödött használatuk mind a közművelődés, mind a köznevelés területén, ami a tevékenységek online térbe helyezését is eredményezte. Ez kínálhat megoldást arra, hogy a gyermekeket otthonról is megszólíthassák.

Összességében tehát elmondható, hogy a kooperáció mértékét és hatékonyságát nem a település mérete, vagy az intézményi működés mikéntje befolyásolja igazán, hanem sokkal inkább az, hogy kik a település közművelődési és köznevelési szakemberei, továbbá, hogy ők milyen szakmai kompetenciákkal rendelkeznek és hogyan viszonyulnak egymáshoz. A személyi feltételek ideális együttállása azonban csak arra biztosíték, hogy az intézmények a saját területükön tevékenykedjenek hatékonyan és sikeresen, a szakmai alapon, tudatosan kidolgozott kooperációnak ezen kívül elengedhetetlen feltétele a szükséges anyagi források rendelkezésre állása is. Az anyagi lehetőségek és személyi feltételek tehát meghatározó okai lehetnek a szakirodalomban felvetődő gondolatnak, miszerint a területek nem együtt dolgoznak, hanem egymás mellett, önállóan működnek. (Mayer 2006)

5. Összegzés

A közművelődés intézménye, valamint a köznevelési rendszer együttműködésének vizsgálatakor fontos leszögezni, hogy a köznevelési – véleményem szerint legalább is – a külső szemlélők számára egy sokkal ismertebb, kiszámíthatóbb, átláthatóbb és letisztultabb rendszer, mint a közművelődésé. Ez alatt azt értem, hogy az intézmény nevéből és típusából a lakosság számára egyértelmű, hogy milyen munka folyik ott, azaz abból, hogy óvoda, általános vagy középiskola, valamint kollégium, a legtöbben azonosítani tudják, hogy az épületben milyen korú gyermekek oktatása-nevelése folyik, és hogy ebben a folyamatban milyen végzettségű szakemberek, konkrétan diplomás pedagógusok vesznek részt. Ezzel szemben úgy tapasztalom, hogy a közművelődés esetében már kevesebben tudják, hogy mi a különbség egy közösségi színtér és egy művelődési ház, vagy egy művelődési és egy kulturális központ között. A közművelődési feladatot ellátókat azonban nem csak a közneveléssel, de egymással is nehéz összehasonlítani, hiszen intézménytípusonként különböző képzettségi szint van előírva a munkavállalók számára. Tovább árnyalja a képet, hogy különböző településeken más és más feladatokkal együtt működik a terület. Amennyiben valaki nem jártas más településeken, azt hiheti, hogy a saját közművelődési intézménye mintáján működik az összes többi is, hiszen a köznevelésre ez jellemző. Püspökladányban könyvtár, múzeum, televízió, újság, ifjúsági ház is tartozik a közművelődési intézményhez, Nagyrábén könyvtár és ifjúsági szálló, Bárádon könyvtár és muzeális gyűjtemény, ami alátámasztja, hogy még egy ilyen kis járásban is nagyon sokszínűen kerül megszervezésre a települési közművelődés.

A szervezeti forma mellett a közművelődés esetében a szakemberek is nagyon különbözőek lehetnek. Míg egy köznevelési intézményben oktató-nevelő munkakörben diploma az elvárás, addig közművelődési színterekben lehet érettségire épülő középfokú szakképesítéssel vagy diplomával is dolgozni. Ahogyan azt a vizsgált járás is alátámasztja, a törvényi előírások ellenére van, hogy nincs megfelelő szakirányú végzettséggel rendelkező munkatárs a területen. Ebben természetesen az is szerepet játszik, hogy a közművelődésben a közösségi színterek vonatkozásában a végzettségek szigorú előírása csak nem olyan régen, egy 2018-ban megjelent rendeletben történt meg. Ez azonban a területek megítélésben is szerepet játszhat. Azt feltételezem, hogy nagyobb felháborodást kelt egy településen, hogyha például a fizikát nem szakos pedagógus oktatja, mintha a művelődési házban csak középfokú szakirányú végzettséggel rendelkező kolléga dolgozik az előírt felsőfokú helyett. A kutatás azonban bizonyíték arra, hogy a közművelődési szakképzettség igenis fontos feltétele az

együttműködésnek, hiszen a szakemberek véleménye alapján nem is beszélhetünk róla, ha az nem szakirányú felsőfokú végzettséggel rendelkező személyek közös munkáján alapul. Fontos megjegyezni, hogy amíg a köznevelési intézményekben típustól függetlenül felsőfokú végzettséggel rendelkezők dolgoznak és irányítanak, addig a közművelődésben egy közösségi szintér esetében nincs is vezető beosztás, és a végzettségbéli különbségekből adódóan a stratégiai látásmódban is akadhatnak különbségek, ez azonban ismét személyfüggő. Ilyenkor kérdésessé válik, hogy az iskolavezetővel ki tárgyalhat: a polgármester, a szakember vagy kijelölt hivatali munkatárs? Ez tovább nehezíti az együttműködést.

A kérdőívekre érkezett válaszok alapján, valamint arra való tekintettel, hogy Földes kivételével⁶ a településeken a közművelődési feladatok ellátása szakfeladatként (azaz nem önálló intézményben), vagy integráltan (pl. könyvtárral) kerül megszervezésre, azt mondhatjuk, lehetséges, hogy a lakossághoz hasonlóan a köznevelésben dolgozók sem minden esetben vannak pontosan tisztában azzal, hogy mi is a közművelődés feladata. Leginkább a hagyományörzéssel és a rendezvényekkel kapcsolatos tevékenységüket ismerik, de a közösségi szinterek esetében előfordul, hogy nincs is más, amelybe a gyermekek bevonhatók.

Úgy gondolom, amellet sem mehetünk el szó nélkül, hogy a két terület dolgozói nem tartoznak a kiemelkedő munkabérben részesülők közé. A beszélgetések során kiderült, hogy ennek megfelelően mind erkölcsi, mind anyagi szempontból alacsonynak tartják munkájuk megbecsülését. Napjainkban a közösségi színterekben⁷ és a köznevelésben leggyakrabban közalkalmazottak dolgoznak, akik bértábla szerint kapják a fizetésüket. A pedagógus alapbérek a bértábla szerint nem érik el a garantált bérminimum szintjét, azokat a munkáltatónak ki kell egészítenie ehhez, de a közművelődésben dolgozók körében is gyakori, hogy a garantált bérminimumhoz közeli fizetéssel rendelkeznek. Általánosságban a kulturális intézmények esetében csak a vezetőbeosztásúak keresnek efelett. Ez is egy lehetséges ok arra, hogy a kötelező feladataikon kívül nem vállalják azt, hogy az együttműködésre is energiát fordítsanak, csak a kérdőívek által kirajzolt technikai szinten. Azaz a saját dolgát mindenki elvégzi, amelybe „vendégként” hívja meg a másikat, de a közös szervezéssel járó plusz egyeztetéseket, ötleteléseket nem vállalják. Ezt természetesen a pénzügyi háttér is meghatározza. Az tapasztalható ugyanis, hogy amikor van pályázati lehetőség extra forrás teremtésére, akkor a

⁶ Földesen a Karácsony Sándor Községi Ház intézményes formában, kizárólag közművelődési feladatot lát el.

⁷ A 475/2020. kormányrendelet értelmében az intézményekben dolgozók 2022.11.01-től nem közalkalmazottak

szakemberek igenis egyeztetnek, végeznek közös tervező munkát. De ismerve saját költségvetésüket, feleslegesen nem szeretnék dolgozni.

A dolgozat elkészítéséhez használt módszerekkel sikerült kialakítanom egy képet a vizsgált területen jelenleg zajló együttműködési folyamatokról, hiszen a két területen működő összesen 40 érintett közül (12 a közművelődés, 28 a köznevelés részéről) 34-en részt vettek a kérdőíves felmérésben, melynek eredményeit az interjúk csak megerősítették, és az összefüggésekre, a szakirodalommal fennálló esetleges ellentmondások okaira is segítettek rávilágítani.

A dolgozat elején megfogalmazott hipotézisem szerint a település nagysága és az intézmények típusa, valamint a szakemberek képzettsége egyformán befolyásolják az együttműködést. Ezek alapján azt vártam, hogy az „Ideális intézményi működés” csoportjába tartozó hat településen lesz a leghatékonyabb az együttműködés a nonformális tanulás terén. A kutatás alapján igaznak bizonyult a feltevés azon része, amely szerint minél nagyobb a település, minél ideálisabb az intézményi működés, annál több a kínálgató lehetőség. A nonformális tanulás területén azonban egy-két kivételtől eltekintve nincs együttműködés. A formák persze megjelennek az intézményekben, de nem közös koncepció részeként. A lehetőségek megléte azonban önmagában nem jelenti azt, hogy a hasznosulás is egyforma mértékű. Egyes esetekben a település mérete, máskor az anyagi forrás vagy a személyi feltételek, netán az infrastrukturális adottságok miatt kevésbé hatékony a kooperáció. Püspökladány esetében például egy 10.000 fő fölötti lakossággal rendelkező településről beszélünk. A nagyszámú lakosság a közművelődési intézmény számára inkább hátrányt jelent, mint előnyt, hiszen több köznevelési szereplővel kellene együttműködnie amellet, hogy a lakosság egészének kulturális igényeit is kielégíti. Ezen felül hátráltatja az is, hogy az iskolák szinte minden feltétellel rendelkeznek ahhoz, hogy önállóan is megvalósítsák a nonformális tanulási alkalmakat. A művelődési központ szervezésében ezért nem vesznek részt még egyszer ugyanolyan témájú foglalkozáson a gyermekek. Fontos kiemelni, hogy a településekről általánosságban elmondható, hogy a középiskolásokkal nehezebben tud együttműködni a közművelődés, ezért leginkább csak a legfeljebb 16 éves korosztállyal történő munkáról beszélhetünk, ahol figyelmen kívül hagyhatatlan a szülők szerepe. Amennyiben ők ugyanis nem engedik, vagy nem viszik el a gyermekeiket a programokra, akkor hiába lenne adott minden feltétel és együttműködési szándék, nem valósulhatna meg a kooperáció. A koronavírus kapcsán említett infokommunikációs térben történő lehetőségek felismerése használható lenne ennek megoldásában. Úgy tapasztalom ugyanis, hogy a gyermekek többsége napi hat-nyolc

órát tölt az iskolában, majd házi feladatot ír. Némelyikük ezen felül sportol, szakkörre vagy külön órára jár, azaz leterheltek. Véleményem szerint ez lehet az egyik oka, ha a szülő nem akarja a gyermek további foglalkozásokon történő részvételét. Ha ezen foglalkozásokat online szervezzük, akkor talán kényelmesebben illeszthetőek a napi rutinjukba, hiszen otthonról is elérhetővé válik a bekapcsolódás lehetősége. A feltételezésemmel ellentétben, a településeken zajló közös munka tehát inkább függ a helyben rendelkezésre álló személyi és anyagi feltételektől, mint az intézményi működés mikéntjétől, de a közművelődés esetében minél magasabb besorolású az intézmény, annál magasabb követelményeknek megfelelő munkavállalókat feltételezhetünk, ami több lehetőséget kínál.

Összességében azt gondolom, hogy a nonformális tanulás területén történő együttműködés az együttműködés egy magasabb szintje a rendezvények és a dolgozatban részletezett technikai jellegű egyeztetésekhez viszonyítva. A Püspökladányi járásban jelenleg azonban nem ezen a felsőbb szinten zajlik a közös munka. Ez azért átgondolandó, mert ha csak alkalmi rendezvények során működnek együtt, a gyermekek szemszögéből nem beszélhetünk rendszeres, együttes részvételen alapuló folyamatokról. Ha pedig ez igaz, akkor az együttműködés jellemzői nem találkoznak a közösségi művelődés tartalmi elvárásaival. (Beke 2007:84) A hatékony művelődés pedig nem képzelhető el jól működő közösségek nélkül. (Ponyi 2013:36)

A kutatás során gyűjtött információk alapján arra a következtetésre jutottam, hogy csak az ideális intézményi működés képes megadni az alapot ahhoz, hogy a két területen külön-külön kimagasló minőségű szakmai munka folyjon. Ennek megléte alapozhatja meg a közművelődés és a köznevelés nonformális tanulási folyamatokban történő együttműködésének lehetőségét, amely azonban a területek jelenlegi finanszírozásával a legtöbb esetben a lehetőség szintjén is marad, nem kerül hasznosításra. Ahhoz tehát, hogy a két terület valóban az egész életre kiterjedő tanulás eszméje mentén tudjon együtt dolgozni, első lépésben növelni kellene a felsőfokú szakképzettséggel rendelkező közművelődési szakemberek számát, hogy azok minden településen segédkezhessenek a folyamatok koordinálásban. A kutatás alapján ehhez nem feltétlenül szükséges, hogy a szakember a település közművelődési intézményében dolgozzon, hiszen a járásban több jó gyakorlat is van arra, hogy a pályázati programok során a magasan képzett kulturális szakemberek a településhatárt átlépve, a helyi munkatársak bevonásával is képesek voltak a hatékony munkaszervezésre. Ezt azonban önmagában még nem tartom elegendőnek, az ehhez szükséges anyagi feltételeket is meg kell teremteni.

Bibliográfia

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) [Művelődéshez való jog – XI. cikk]

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről

2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről

29/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról

20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról

20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről

Emberi Erőforrások Minisztériuma (2016): Felhívás: A formális oktatást támogató és kiegészítő kulturális nevelési projektek megvalósítására. Elérhető: <https://www.palyazat.gov.hu/node/59439/revisions/68875/view#>, elérés dátuma 2022.12.31.

Központi Statisztikai Hivatal adatai (2021): Közművelődési intézmények és rendezvények Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/ksp/hu/ksp0011.html, elérés dátuma: 2022.11.18.

Központi Statisztikai Hivatal (2022): Területi Atlasz – Települések. Elérhető: https://www.ksh.hu/teruletiatlasz_telepulesek, elérés dátuma: 2022.11.18.

Oktatási Hivatal (2021): Jelentés a nevelési-oktatási intézményi férőhelyek számáról és a nevelésben-oktatásban részt vevő gyermekek, tanulók létszámáról a köznevelésben a 2021/2022. tanévben. Elérhető: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/kozerdeku_adatok/Oktatasi_Hivatal_Jelentes_2021_2022_tanevrol.pdf, letöltés dátuma: 2022.11.18.

BEKE Pál (2007): A közösségi művelődés kívánatos szervezete. In: Szín 12. évfolyam 2-3. szám, 84-92. p.

FORRAY R. Katalin – JUHÁSZ Erika (2009): A felnőttkori autonóm tanulás és a tudáskorrekció elköteleződés. In: Forray R. Katalin – Juhász Erika (szerk.): Nonformális – informális – autonóm tanulás. Debrecen, Debreceni Egyetem, 12–37. p.

FÜZ Nóra (2017): Iskolán kívüli színterek az általános iskolai oktatásban. In: Magyar Pedagógia 117. évf., 2. szám, 197-220. p.

- GÁL Sándor - KERESZTÉNY István (2009): Portfólió a tanulásban és a biológia szakos tanárképzésben. In: Forray R. Katalin – Juhász Erika (szerk.): Nonformális – informális – autonóm tanulás. Debrecen, Debreceni Egyetem, 336–341. p.
- HEIMANN Ilona – LÉNÁRD Sándor – MÉSZÁROS György – RAPOS Nóra – TRENCSENYI László (2006): Iskolán kívüli nevelés. Bölcsész Konzorcium
- HUNYADI Zsuzsa (2004): A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban. Magyar művelődési Intézet, Budapest
- JUHÁSZ Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Csokonai Kiadó, Debrecen
- KORMOS Sándor (1982): A közoktatás és közművelődés együttműködése és fejlesztésének távlatai. In: Molnár Zoltán (szerk.): Közoktatás és közművelődés: összeállítás a TIT Szegedi 11. Művelődéstudományi Nyári Egyetemén elhangzott előadásokból. TIT Csongrád m. Szervezete, Szeged, 15-26 p.. Elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/44938/1/sznye_muveledoselmelet_011_015-026.pdf, elérés dátuma: 2022.10.26.
- MAYER József (2006): Közművelődés és közoktatás. In: Új Pedagógiai Szemle, 2006/7–8. szám, 204-214. p.. Elérhető: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/lapszamok/2006-7-8>, letöltés dátuma: 2022.10.26.
- PÁSKUNÉ KISS Judit (2014): Tanórán kívüli iskolai és iskolán kívüli programok a tehetséggondozásban. Debrecen, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége
- PONYI László (2013): Kihívások és válaszok. Új utak – közösségi művelődés. In: Szín 18. évfolyam 1. szám, 84-92. p.
- RADÓ PÉTER et al. (2009): Tanulás Magyarországon. Elérhető: <https://ofi.oh.gov.hu/tanulas-magyarorszag-on-az-oktataspolitikai-elemzesek-kozpontjanak-nyilvanos-kozpolitikai-jelentese>, letöltés dátuma: 2022.11.13.
- SÁRI Mihály (2004): A kultúra intézményrendszereinek történeti-funkcionális változásai. PTE FEEFI, Pécs
- SZABÓ Irma (2011): Utópiák és valóság. Az elmélet és a gyakorlat ellentmondásai az általános művelődési központok fejlődésében. Napkút Kiadó, Budapest